

DE L'ESCRITURA A L'ORALITAT, DE LA RECEPCIÓ
A L'EXPRESSIÓ, DE LA COMPETÈNCIA A L'ÚS¹

Albert BASTARDAS I BOADA
Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació
Departament de Lingüística General
Universitat de Barcelona

PARAULES CLAU: col·loquialització del català, sistema educatiu, relacions intergrupals, competència *versus* ús, interacció *versus* immersió.

¿Qué es lo que más te ha ayudado? las relaciones con gente, moverte con gente que es muy catalana y eso ha sido lo más [...]. ¿y el colegio como tal...? Sí, a que lo aprenda sí a practicarlo menos. [...] No hablarlo no mucho porque las clases son teóricas».

[...] Si yo empiezo una conversación siempre es en castellano... porque claro siempre lo hablo... si hablo en catalán me da miedo de meter la pata... o algo... es que como no te desenvuelves totalmente bien pasa eso... aunque a mí me gustaría desenvolverme bien bien pero no.

Bar, cine, metge, veí, Ajuntament, forn, quiosc, conductor bus, guàrdia urbà; amb tots, castellà. Sempre parlaria en castellà perquè la domino millor, més còmode, només parlaria català si l'altra persona no l'entén.²

1. INTRODUCCIÓ

Com sabem, hi ha suficients símptomes per afirmar que el sistema escolar català no acaba d'aconseguir un desenvolupament òptim de la fluïdesa oral en català que pogués permetre als alumnes que no tenen aquesta llengua com a inicial un grau de col·loquialització suficient per poder-la usar

1. Text escrit com a petita contribució comentari a les II Jornades «Llengua i ensenyament» del Grup Català de Sociolingüística i el Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la UB.

2. Transcripcions d'informants citades en el treball inèdit de Vanessa BRETXA (2005), *Influència del context sociodemolinguístic i institucional en els usos lingüístics dels joves sabadellencs: Possibilitats i límits*.

sense sentir incomoditat o inseguretat. Certament, això no és la sola responsabilitat del sistema en si sinó també del context demosociolingüístic en què les institucions escolars es troben inserides. Aquest context és caracteritzat, per a molta de la població escolar, per una altíssima concentració residencial d'individus de llengua inicial castellana amb poques oportunitats de relació habitual amb altres persones de llengua inicial catalana. Aquest estat de coses fa que el procés de bilingüització en català hagi de dependre fonamentalment del sistema escolar, ja que no pot obtenir els efectes contextuais d'un contacte sovintejat i habitual entre les poblacions, com el que es produïa encara a Catalunya abans, diguem, del 1960. Tant les citacions que encapçalen aquest text com les conclusions d'un treball ben recent de Vanessa Bretxa són ben clares: «S'ha observat que entre els informants que declaraven l'escola com a única institució per a l'aprenentatge en aquest cas del català, la competència oral en aquesta llengua era qüestionable. Al mateix temps, s'ha vist com diversos informants manifestaven que l'escola proporciona cert nivell de coneixement de català però no genera contextos d'ús, més enllà de la interacció amb els mestres. Són les xarxes d'amics, les activitats extraescolars o un desplaçament dins el municipi el que proporciona l'ús de la L2».³

Sembla, doncs, que, tal com estan les coses actualment, els alumnes que no viuen entre una majoria clara de persones de llengua inicial catalana es queden a mig camí en el desenvolupament d'una competència oral òptima per als usos interpersonals. I això, afegit al fet de la ràpida adaptació al castellà per part dels potencials interlocutors de L1 catalana, configura una situació actual —i, si no s'hi actua, també futura— caracteritzada pel predomini clar del castellà com a llengua de relació intergrupala a Catalunya. Què, doncs, caldria revisar de com el sistema escolar intervé actualment en els coneixements, els comportaments i les representacions lingüístics? Apuntaré un parell d'aspectes generals que crec que poden complementar les ponències de les Jornades.

2. ESCRITURA *VERSUS* ORALITAT

Potser m'arrisco una mica —perquè haig de confessar que no ho he comprovat detingudament—, però crec que es pot afirmar que la gran majoria de mestres i professors d'institut actualment presents als centres educatius de Catalunya han estat encara formats predominantment en el valor (quasi) exclusiu de la llengua escrita i, en especial, des d'una òptica més *gramaticalista* que no pas *expressionista*. Òbviament, això deu respondre a la configuració actual dels continguts escolars, també decidits per persones formades en la visió de la *llengua* com a fenomen escrit més que no pas oral. La tasca dels ensenyants de llengua és

3. VANESSA BRETXA (2005), *Influència del context sociodemolingüístic i institucional en els usos lingüístics dels joves sabadellencs*.

encara fonamentalment fer *aprendre de lletra*, dotar els alumnes d'aquells coneixements formals de la llengua que no es transmeten oralment a través de la relació quotidiana. Certament, aquesta és una tasca a la qual no pot renunciar l'escola, però cal que es complementi adequadament i de manera suficient amb l'atenció que es mereix el desenvolupament de l'oralitat, tant la de caràcter formal com la informal, com, de fet, ja es fa a d'altres països. I ens pensàvem que la *immersió* ho solucionaria, però cal convenir ara també que, probablement, *els resultats de la «immersió» no són exactament iguals que els de la interacció social espontània*. Parlar amb els mestres no és el mateix —i sobretot quan els alumnes es fan més grans— que parlar entre companys i amics. Cal veure, doncs, tenint en compte els contextos demosociolingüístics, exactament què pot produir i què no pot produir l'actual organització lingüística del sistema educatiu. I, una vegada clarament identificades les mancances, posar-hi remei amb imaginació i tots els recursos necessaris. És diàfan que si el català ha de desenvolupar-se també com a llengua d'expressió col·loquial ha de ser usat *entre els mateixos alumnes* i no només entre els alumnes i el mestre o professor. Probablement, estratègies que s'apunten en aquestes Jornades, com l'aprenentatge cooperatiu o *en tàndem* i d'altres, hi poden ajudar molt.

3. COMPETÈNCIA VERSUS ÚS

Una altra distinció que convé emfasitzar si volem entendre bé el problema és parlar de *competències* —en plural— i no pas només de *competència*. Els coneixements i capacitats que permeten a una persona d'expressar-se amb fluïdesa i espontaneïtat en una llengua en una interacció són multidimensionals i, en qualsevol cas, no només identificables amb la *competència gramatical* estricta (i que sovint, també erròniament, és assimilada al coneixement de la normativa). Cal tenir això molt present a l'hora d'organitzar el desenvolupament lingüístic dels nostres alumnes i treballar per dotar-los de *tots* els registres expressius i de fluïdesa conversacional. Igualment, cal recordar aquí amb claredat una altra distinció pertinent, i és entre competències receptores i competències emissores. Tot i que sostenen (inter)relacions, sembla prou clar que no hi ha una transferència automàtica i total entre les unes i les altres, i, sobretot, des de les competències de comprensió cap a les d'expressió. Tots coneixem aquells casos de persones que entenen —i molt bé— una llengua però que, en canvi, no arriben mai a desenvolupar un nivell semblant quan l'han de parlar. Cal anar molt amb compte, doncs, de *no produir només persones amb molta competència de recepció però pobres en expressió*. O, igualment, com ja he assenyalat abans, capaces en l'escriptura però pobres i temoroses en l'oralitat.

Per això, les competències emissores, i en especial les orals, han de ser ineluctablement desenvolupades *en la pràctica*, ja que no és pas possible de fer-ho per

mitjà d'un coneixement purament conceptual i intel·lectualitzat. De fet, la distinció entre competències i ús no vol dir pas que es tracti de dos fenòmens separats, sinó que, en realitat, estan profundament imbricats. Les competències emissores pràctiques només es poden desenvolupar a partir del comportament comunicatiu real, cal expressar-se i expressar-se, cal parlar i parlar, i en situacions com més naturals millor. El sistema educatiu, doncs, ha de reorganitzar-se sobre la base d'aquests principis i aspirar a uns resultats molt millors que els actuals.

Els responsables polítics i els mestres i professors, autocríticament i creativament, han de fer el màxim per millorar la situació present i aconseguir desenvolupar les competències necessàries per als ciutadans del futur. Òbviament, però, aquest objectiu s'enfronta a dificultats importants que provenen de la situació sociolingüística general en què es troba inscrit el sistema educatiu. I una d'important és sovint la impossibilitat fins i tot d'aprofitar els interlocutors que tenen el català com a L1, a causa, en molts casos, de la ràpida predisposició d'aquests a usar el castellà. Certament, i atès que els individus tendeixen a preferir més l'ús d'una mateixa llengua en una interacció, si el participant de L1 catalana ja usa el castellà, ja no cal que el de L1 castellana (o d'altres) usi el català. Aquesta situació és la que cal trencar amb urgència. I això només es pot fer posant el tema sobre la taula sense por, discutint-lo amb tots els interessats —mestres, alumnes i altre personal— i fent-los veure el perjudici, per a uns i altres, que comporta aquest esquema de conducta. Un canvi d'hàbit d'aquesta naturalesa només es pot fer duent-lo a la consciència dels participants, fent-los reflexionar i ajudant-los a arribar a una decisió personal. Aquí cal discurs, experiències, recerca acció i un gran programa públic de canvi dels comportaments.

Tot això requereix claredat conceptual, arguments ben fonamentats i una distribució funcional i d'espais per al català i el castellà. Els principis de *subsidiarietat lingüística* —tot el que pugui fer la llengua *local* no ho ha de fer la més *global*— i de *funcions exclusives*, absolutament necessaris per a l'assoliment de la sostenibilitat lingüística en un marc general de políglotització i diversitat cultural, podrien apuntalar-ho. Com sempre, el país i, en especial, les seves autoritats tenen la resposta.